

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Світлана ТКАЛЕНКО

НОВИЙ МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ПОРЯДОК ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

Досліджено проблему формування економічної безпеки країн з урахуванням нерівномірності їх економічного розвитку. Виявлено наслідки становлення інформаційного суспільства. Запропоновано пропозиції щодо забезпечення економічної безпеки економіки України в умовах формування нового економічного порядку.

Ключові слова: *економічна безпека; новий економічний порядок; інформаційне суспільство; глобалізація.*

Розвиток сучасного суспільства характеризується вагомою роллю інформації та інформаційних технологій. Сьогодні увесь світ знаходиться в інформаційних мережах, які працюють у реальному масштабі часу.

Інформація повністю змінила облік цивілізації. Вона призвела до вибуху у світовій економіці, різко підвищивши якість і кількість продукції, що виготовляється. Знання стають основним джерелом багатства суспільства. Перехід на шлях розвитку суспільства знань можливий тільки в результаті цілеспрямованих зусиль не тільки однієї окремої держави, але й всього суспільства. Але разом з тим, в таких нових умовах, кожна країна світу дбає про свою економічну безпеку. Саме в умовах формування нового економічного порядку, на сьогодні, ця *проблема є досить актуальною* і потребує проведення подальшого дослідження.

Дослідження проблем особливостей формування нового економічного порядку, системи міжнародної безпеки, економічної безпеки країн світу в умовах глобалізації світового господарства є предметом багатьох як *зарубіжних вчених і практиків* (Богомолів В., Р. Каган, Кастельс М., Робінсон Р., Сенчагов В., Уткін А., Шиллер Г. тощо), так і *вітчизняних фахівців*. Серед останніх виокремимо наукові праці О. Білоруса, Власюка О., Предборського В., Савельєва Є., Сухорукова А., Юрія С. тощо. Вчені, науковці, як правило, розглядають економічну безпеку країни в контексті сучасних глобалізаційних тенденцій, інтеграційних напрямів країн, але залишили поза увагою розгляд економічної безпеки в контексті нового економічного порядку.

Метою статті є дослідження економічної безпеки країн в умовах нерівномірності їх економічного розвитку, що стало наслідком в процесі створення інформаційного суспільства.

Сучасний світ характеризується грандіозними масштабами, цивілізаційними та глобалізаційними зсувами, що, безумовно, справляє визначальний вплив на подальший розвиток та існування держав, і потребує нового підходу до економічної безпеки країн в умовах новітніх викликів. До останнього відносимо створення ін-

формаційного суспільства, наслідками якого є нерівномірний економічний розвиток між країнами світу, що призводить до змін у порядку між державами, і змушує їх вирішувати проблеми щодо економічної безпеки.

Варто зазначити, що при переході до інформаційного суспільства рівень соціально-економічного розвитку прямо пов'язаний з доступом до інформаційних ресурсів. Розвивається інформаційна сфера, індустрія, де переважно конкурують між собою великі корпорації. Інформація стає засобом, за допомогою якого корпорації доводять, що споживання – є істотний і неминучий елемент життя. Так розвиток інформаційної сфери став важливою умовою розповсюдження консюмеризму (лат. *consumere* - споживаю) [4, 21].

Основу нової сучасної економіки складає виробництво, розподіл і використання знань, а її інфраструктуру складає всесвітня інформаційна мережа. Ставка, яка зроблена на створення і комерціалізацію знань, на перетворення знань у товар, стала можливою завдяки переведенню їх в електронний вигляд і розвитку комунікацій. Саме в цьому, на нашу думку, й полягає парадигма економічного розвитку.

Рушійною силою розвитку сучасного суспільства є інформаційна, цифрова революція. Остання має такі особливості:

по-перше, вона створила абсолютно новий економічний сектор;

по-друге, інтелектуальний капітал все більше відіграє провідну роль;

по-третє, цифрова революція є засобом перетворення і активізації різноманітних видів діяльності;

четверте, основний продукт нового сектору – інформація. Остання володіє унікальними властивостями, які не характерні для інших секторів економіки. Таким чином, цифрова революція стимулює економічний ріст, розвиток та одночасно формує коло питань, пов'язаних з безпекою країн, перш за все економічною безпекою.

Але епоха інформаційних і телекомунікаційних технологій настала лише в деяких частинах світу. Ймовірно, що ця епоха призведе до обмеження доступу до інформаційних ресурсів, що обумовить відставання в деяких країнах в соціально-економічному розвитку в геометричній прогресії. Інформаційний бум проходить країнами дуже нерівномірно, породжуючи “цифрову нерівність” і розшарування суспільства. Таке суспільство можна поділити на інформаційних багатців, середній клас і інфобідняків [11]. Інформаційні багатчі – це великі компанії, які вкладають кошти в розвиток інформаційних телекомунікаційних технологій, а також населення, що мають необмежений доступ до них. Інформаційний середній клас – це рушійна сила постіндустріальної епохи (переважно користувачі), яка управляє інформаційними потоками. Інформаційні бідняки – населення, країни, які не можуть користуватися новими технологіями, не можуть оволодіти відповідними навичками, і які, зазвичай, мають низький дохід. Все це і сприяє формуванню інформаційної прірви.

Інформаційний розрив, інформаційна нерівність, інформаційний розкол, цифрова і електронна прірва та інші синоніми являють собою новий вид соціальної диференціації, який впливає з різних можливостей використання новітніх інформаційних і телекомунікаційних технологій [10, 32].

За даними Світового банку, ринок інформаційно телекомунікаційних технологій поділений між регіонами світу нерівномірно. Так, питома вага США становить 34%, на Європу припадає – 29%, Японію – 12%, на всі інші країни – 25%. Таким чином, інформаційно-телекомунікаційні технології є інтелектуальною власністю, перш за все, США та інших західних країн світу (майже 80% ринку контролюється країнами,

які об'єднані в Організацію економічного співробітництва і розвитку), які зацікавлені у продажу, а не у передачі передових технологій країнам третього світу і країнам з перехідною економікою.

Прірва між окремими країнами, регіонами в галузі інформаційних технологій збільшується. Багато країн, які розвиваються, не можуть користуватися результатами інформаційної революції.

Проблеми інформаційного суспільства також не оминають й Україну. Питання щодо входження світової цивілізації в постіндустріальну епоху стало предметом дискусії ще на початку 60-х рр., що було обумовлено досягненнями людства у створенні і впровадженні інформаційних і телекомунікаційних технологій. А. Тоффлер, Д. Белл, М. Кастельс та інші автори стояли біля джерел теорії інформаційних і комунікаційних технологій [12]. Вони по-різному описували нове суспільство і економіку, засновану на інформаційних і телекомунікаційних технологіях. Але на той час ті положення не виправдалися, вони не могли й існувати при капіталізмі, і при соціалізмі. Тому проблеми глобального інформаційного суспільства, які породжують нерівності в економічному розвитку країн, піднімаючи питання економічної безпеки цих країн, не втрачають своєї актуальності.

“Цифрова прірва” відокремлює багатих країн від бідних, що призводить до повільного економічного розвитку останніх. Тому зазначимо, що глобальна інформаційна економіка має потребу в зміні порядку у відносинах між державами. Така зміна, перш за все, обумовлена недопущенням небезпечного розгортання присутніх їй протиріч і конфліктів. Світ зіштовхується із завданням – управління процесом глобалізації, що має призвести до обмеження її ризиків і витрат, та максимізувати вигоди. Початок ХХІ століття характеризується двома потужними силами: національною бюрократією і глобальною економічною системою. В силу цього, міжнародне суспільство стоїть на порозі нового міжнародного економічного порядку.

На сьогодні вчені застосовують термін “міжнародний порядок” у різних значеннях. Так, міжнародний порядок – це порядок, що складається між всіма країнами світу, сукупність яких називається міжнародною спільнотою [2, С.21]. Міжнародний порядок визначається взаємодією різних факторів, серед яких найважливіша роль належить співвідношенню сукупності потенціалів окремих гравців і побудована на них ієрархія. В міжнародній спільноті існує відносно автономна її частина. Відносини в середині останньої визначаються не тільки співвідношенням потенціалів країн-учасниць, але й наявністю у них фонду загальних етичних, моральних цінностей і заснованих на них стійких моделях взаємної поведінки. В науковій літературі прийнято вважати, що таку групу становлять країни ліберальної демократії. Порядок відносин між країнами формується на основі принципу співвідношення потенціалів. Взаємна поведінка цих країн у значній мірі регулюється моральними правилами, нормами, якими ці країни свідомо і добровільно керуються у відносинах між собою. Ця частина міжнародної спільноти називається умовно світовим суспільством. В рамках останньої, країни світу взаємодіють між собою, й здійснюють вплив одна на одну. Порядок, який втілений у відносинах між членами світового суспільства, являє собою ідеалізоване у науковій літературі втілення світового порядку [13].

Світовим порядком називають систему відносин і норм поведінки членів міжнародної спільноти, в якій сила підпорядкована праву, тобто систему, де будь-які аспекти взаємин, включаючи силові, мають регулюватися певними, цілком прозорими й визначеними критеріями.

Світовий порядок у сучасному світі не має загального характеру, він є вужчий, аніж порядок міжнародний. Ядром світового порядку є сім країн групи “великої вісімки” (хоча в цю групу інтегрована Росія, але вона де-факто має не рівне положення). Хоча, ймовірно, світовий порядок виражає перспективну тенденцію росту, що характеризується розповсюдженням, експансією світового порядку в масштабах планети. З теоретичної точки зору, йдеться про можливість розгортання світового порядку до масштабів міжнародного.

Саме новий світовий порядок буде домінувати у XXI ст. і визначатиме головні засади міжнародної стабільності загалом та безпеки кожної країни зокрема. Тому, в умовах нового міжнародного економічного порядку, для кожної країни світу першочергове значення буде мати її економічна безпека, оскільки саме вона дає орієнтири для прийняття основних рішень держави.

Таким чином, зазначимо, що новий міжнародний економічний порядок являє собою концепцію, що покладена в основу руху країн, що розвиваються, за демократичну перебудову міжнародних економічних відносин, ліквідацію нерівного положення країн на світовому ринку. В основі руху є ідея створення міждержавного механізму регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, що реалізується галуззю зовнішньоекономічної діяльності.

Галузь зовнішньоекономічної діяльності, в свою чергу, безпосередньо забезпечує економічну безпеку, й найбільш основними питання є:

- регулювання розвитку зовнішньої торгівлі за умов дотримання економічних інтересів України;
- подальший розвиток експортного потенціалу;
- підтримка інтересів вітчизняних експортерів на зовнішніх ринках та підвищення їх конкурентоспроможності;
- проведення політики розумного протекціонізму як країни-члена СОТ;
- реструктуризація зовнішнього боргу;
- стабілізація валютної курсу національної грошової одиниці.

Зовнішньоекономічна політика може не тільки протистояти економічним загрозам, але й відігравати самостійну роль в процесі зміни балансу економічних потенціалів учасників міжнародного інтеграційного процесу.

Забезпечення стабільної національної безпеки в її зовнішньому вимірі відбувається в умовах взаємодії двох основних тенденцій світового політичного розвитку – глобалізації та регіоналізації.

Глобалізація – це об'єктивний процес планетарного масштабу, який має як позитивні наслідки, так і негативні. Регіоналізація виступає свосереднім проявом і формою реалізації глобалізації, загострюючи суперечності глобального розвитку. З одного боку, зняття бар'єрів у русі товарів, послуг, капіталів, робочої сили в межах інтеграційних об'єднань виступає каталізатором зростання міжнародного співробітництва у глобальному масштабі. А з іншого боку, позитивний ефект від впровадження подібної лібералізації обмежується спільними кордонами регіонального інтеграційного об'єднання та супроводжується введенням обмежувальних заходів у відносинах з країнами, які не є членами даного регіонального інтеграційного угруповання. Регіональна інтеграція розвивається на сучасному етапі більш динамічно, ніж процеси глобальної інтеграції.

Таким чином, суперечливість глобалізації та регіоналізації пов'язана відповідно з доцентровими та відцентровими векторами дії суспільних процесів, та породжує так звану глобальну нестабільність [6, 49].

Загалом же з приводу визначення стану економіки, її зовнішньоекономічної політики, яка відповідала б вимогам економічної безпеки, на сьогодні нема єдиної думки. Одні фахівці вважають цей підхід занадто деталізованим, інші – акцентують увагу на інтересах держави, залишаючи інтереси суспільства [3, 213].

В цілях забезпечення економічної безпеки економіки України в умовах формування нового економічного порядку необхідно застосувати такі заходи, які б сприяли вдосконаленню зовнішньоекономічної діяльності, а саме:

- актуалізувати концептуальні засади і пріоритети зовнішньоторговельної політики;
- здійснювати жорсткий контроль (на єдиній нормативній, організаційно-методичній основі) за експортом сировини, напівфабрикатів;
- розробити перелік сировини, напівфабрикатів, технологій, науково-технічної інформації та послуг, експорт яких має контролюватися і здійснюватися за ліцензіями та здійснення контролю за підприємствами, які експортують стратегічну важливу продукцію, сировинні ресурси за ліцензією;
- здійснювати контроль за експортом капіталу в офшорні зони та контроль за діяльністю іноземних інвесторів у стратегічно важливих галузях;
- спрогнозувати зовнішньоторговельні відносини у розрізі регіональних угруповань у контексті захисту економічної безпеки держави.

Політика має бути спрямована на досягнення економічної безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності і повинна забезпечити стійкий, незалежний розвиток країни як цілісної господарюючої структури, її природний економічний ріст на основі раціональних та ефективних зовнішньоекономічних взаємозв'язків, новаторських підходів у різних сферах господарської діяльності.

Разом з тим, Україна вже зробила певні позитивні кроки у своєму розвитку, лібералізувала зовнішню торгівлю, і вже більше року є членом СОТ. Також зазначимо, що повністю лібералізована торговельна система, в принципі, задовольняє критерій оптимальності Парето¹ в рамках суспільної світової рівноваги. Але ця оптимальність на глобальному рівні не завжди ефективна для конкретної країни. Чимало дослідників вважають, що оздоровлення внутрішнього виробництва і структурна перебудова промисловості неможливі без повної лібералізації зовнішньої торгівлі. Але, свобода зовнішньої торгівлі в країнах, які не є розвинутими, веде до концентрації виробництва, домінування великих господарюючих суб'єктів. Малий і середній бізнес, як правило, не витримує конкуренції, або знаходиться в обмежених нішах економіки країни.

Українські товари поки що не є конкурентоспроможними на світовому ринку, тому для них залишається лише внутрішній ринок. Повна лібералізація зовнішньої торгівлі призведе до збільшення попиту на іноземну продукцію, а підприємства, які працюють лише на внутрішній ринок, не зможуть реалізувати свою продукцію. Крім цього, зазначимо, що Україна залежить від імпорту енергоносіїв та окремих видів продукції. Але разом з тим є й внутрішні проблеми, які посилюють вплив зовнішніх загроз, це стосується високої ресурсно- та енергоємності виробництва, зниження інноваційної діяльності підприємств, високої частки тіньового сектору тощо.

Саме під впливом глобалізації світової економіки загострюється конкуренція на ринках. В умовах лібералізації торговельних відносин виникають додаткові можли-

¹ Критерій оптимальності Парето – коли для кожної країни показники (наприклад, зовнішньої торгівлі) не погіршуються, а хоча б для однієї з них, або декількох, хоча би один показник поліпшується.

вості доступу товарів на ринки різних країн світу і використання загальних правил зовнішньої торгівлі.

Таким чином, зовнішньоекономічної безпеки можна досягти підвищенням конкурентоспроможності, пристосуванням національної економіки до нових умов світового ринку, до нового міжнародного економічного порядку, забезпеченням керованості і адаптаційного сприйняття до заходів протекційного захисту, а також до політики лібералізації в умовах забезпечення стійкого економічного росту. Усе це активно впливає і на економічну безпеку, і на розвиток України, що засвідчує неможливість у сучасних умовах досягти належного рівня національної безпеки без урахування глобальних чинників.

Для України економічна безпека, та її одна зі складових – зовнішньоторговельна безпека, має особливе значення, оскільки вітчизняна економічна система не закрита, а відкрита, і змінюється, перш за все, під впливом тенденції глобалізації. Її головне на сьогодні питання в цьому контексті полягає у тому, яке місце посяде Україна у новому міжнародному економічному порядку: як країна-центр, чи країна-периферія?

Зрозуміло, що сьогодні Україна тяжіє до країн периферійних. Але не лише Україна, а й багато інших незалежних країн, які тільки почали будувати свою економіку на ринкових засадах, з'явилися на політичній карті світу, яка сильно видозмінилася у другій половині ХХ ст.

Це наслідки: по-перше, розвалу світової колоніальної системи; по-друге, виникнення нових держав внаслідок громадянських війн; по-третє, розпад Радянського Союзу. Значні зміни мали місце у світовій економіці, що знайшло відображення у процесах інтеграції, міжнародного поділу праці, нестійкому розвитку фінансово-економічної система країн-лідерів (перш за все США, Європейських країн), в проведенні високорозвиненими країнами неокolonіальної політики (система нерівноправних економічних відносин).

Таким чином, проаналізувавши проблему щодо формування нового міжнародного порядку на початку ХХІ ст., який відрізняється від нового міжнародного порядку для світової політики 70-х рр., зазначимо, що сьогоднішня глобальна інформаційна економіка має потребу в зміні порядку у відносинах між державами. Така зміна, перш за все, обумовлена недопущенням небезпечного розгортання присутніх їй протиріч і конфліктів. Світ зіштовхується із завданням – управління процесом глобалізації, що має призвести до обмеження її ризиків і витрат та максимізувати вигоди.

Таким чином, на зміну “старому індустріальному порядку” приходять “інформаційна економіка”. Рушійною силою інформаційної економіки є інформаційні продукти і технології, інтелектуальний капітал, що формує нові ринки, нові методи ведення бізнесу, й одночасно створює проблеми щодо економічної безпеки країн. Це стосується, перш за все, таких основних її складових, як зовнішньоторговельна безпека, фінансова безпека, інноваційна та інвестиційна безпека.

Література

1. Білорус О. *Новий тоталітаризм глобальних корпорацій - зростаюча загроза безпеці розвитку у ХХІ столітті // Економічний часопис-ХХІ. - 2004. - №9 - С.3-7*
2. Богатуров А. *Современный международный порядок // Международные процессы, 2003 - №1. - С.21-27.*

3. Богомолов В.А. Экономическая безопасность - М.:ЮНИТИ, 2009 - 296 с.
4. Герберт Шиллер. Теории информационного общества – М., 2004
5. Кастельс М. Информационная эпоха: Экономика, общество и культура – М.: ГУ ВШЭ, 2000
6. Україна в системі міжнародної безпеки. Заред. О.С. Власюка. – Монографія. – К.: ПЦ «Фоліант», ВД «Стилос», 2009 – 572 с.
7. Уткин А. И. Мировой порядок XXI века. — М., 2002.
8. Юрій С., Савельєв Є. Ordnung, чи новий світовий економічний порядок // Дзеркало тижня. - 30 січня - 4 лютого 2010. - № 3 (782).
9. Robinson Rut. What reaction shall bring globalization // The Wall Street Journal/- August 2007
10. The Information Society Glossary (published in the occasion of The G7 Ministerial Conference, 25-26 February 1995 in Brussels) / ECSC / EC / EAEC. – Brussels, Luxembourg, 1995 (updated in May 2000)
11. www.rg.ru – Российская газета, 2007
12. www.rk.org.ua – Глобальное информационное общество или глобальная информационная пропасть / А. Билерова. - 2003
13. www.uz-left.narod.ru // Богомолов О.Т. Экономическая глобализация – характерная черта XXI-го века.

Редакція отримала матеріал 9 вересня 2010 р.